

"וואלה צ'אט"

חברה קהילה, זהות: מבט אתנוגרפי על צ'אט ישראל

דודן בלייס

שיח הזרם המרכזי בישראל. ביקשתי אפוא לצאת את המתחם המגביל של המיקרו סוציולוגיה המאפיינת את מחקרי ה-CMC, ולהצביע על יחסי הגומלין שבין המיקרו (קהילה וירטואלית) לבין המקרו (הגמוניה תרבותית). אם הלשון מהווה מעין "גשם" של ערכים, נוכל להניח כי צ'אט המתקיים בשפה העברית יתאפיין בדפוסים הלשוניים המשמשים בה, על הערכים העומדים בתשתיתם. לשון אחר, ביקשתי להתחקות אחר דפוסים התנהגותיים ולשוניים המעידים, כי שיח הצ'אט מכונן, בין השאר, על ידי ההגמוניה הישראלית. גם כאן מתבקשת שאלת הזהות: במה דומה הזהות הקהילתית של "וואלה צ'אט" לזהות הישראלית הטיפוסית או שונה ממנה?

ניתוח אירועי הדיבור (מיקרו) חשף שורה של נוהגים וצירופים לשוניים בעלי מעמד סמלי. נמצא כי הללו מהווים משאב תקשורתי עבור משתתפי הצ'אט; מסייעים להם להגדיר זהות וסטטוס, לווסת את מערך הכוחות בין הדוברים ואף לשמור על הסולידריות הקהילתית. כן נמצא, שחרף העדרם של סימני זהות קונבנציונאליים בצ'אט, כגון ג'נדר, מוצא אתני, גיל, מראה חיצוני וכדומה, נוצרו בצ'אט שתי קטגוריות חברתיות נבדלות: משתתפים קבועים ומשתתפים בלתי קבועים. הללו מסומנים לשונית באמצעות הדיכטומיה "הם" ו"אנחנו"; כל קטגוריה חברתית מהווה את התשליל של רעותה, את ה"אחר" התרבותי המדומיין של קודמתה.¹

זהותם של המשתתפים הקבועים מתאפיינת ביציבות והם מהווים את הגרעין הקשה של הקהילה. הם שאחראים על אכיפת נורמות וקובעים במידה רבה את גבולות השיח ואופיו, כאשר לרשותם עומד סט משאבים לשוניים. המשתתפים הבלתי קבועים מתאפיינים בזהות משתנה, נזילה, בלתי יציבה, אך כקטגוריה חברתית הם מסייעים לקבועים להגדיר את זהותם שלהם, בין השאר משום שהם חותרים תחת הנורמות הקהילתיות. האחרונות שבות ומאושרות על ידי המשתתפים הקבועים.

ניתוח המקרו מצביע על זיקה חלקית בין המשתתפים הקבועים לבין ההגמוניה הישראלית. לקבועים הייתה נטייה לשעתק, אגב פרשנות מחודשת, ערכים המאפיינים את שיח הזרם המרכזי הישראלי, בעוד שגם כאן הלא קבועים נתגלו כיסוד החתרני של הצ'אט. אם ניתוח המיקרו העלה כי הם חותרים תחת הערכים הקהילתיים, הרי שניתוח המקרו העלה כי הם חותרים תחת הערכים הישראליים. הסיבה להתנהלותם החתרנית נעוצה בזהותם המשתנה, האנונימית ביסודה והבלתי מהייבט. במונחיו של גופמן, הם נעדרי Face שיש להגן עליו,

סמוך לערב יום השואה אשתקד נכנסו לצ'אט של וואלה שני משתתפים. האחד הודה בכינוי "שואה וגבורה" והשני בכינוי "ניאו נאצי". השניים יצאו בהצהרות פרובוקטיביות, שהחרידו את הפעילות בצ'אט למשך דקות ארוכות: "אני נאצי"; "האם יש כאן לפחות בן אנוש אחד המודה עם שמי?"; "מישהו זקוק למידע על הרייך השלישי?". גם קריאות בגנות יהודים הושמעו. משתתפים השואבים השראה לכינויים מאירועים אקטואליים קיימים בצ'אט למכביר. ברגיל נתפש הדבר כמשחק תפקידים היתולי, משעשע ומהנה, אך ככל שלמשחק התפקידים יש זיקה לשואה, או למועדי שכול אחרים, הוא הופך באחת לבלתי לגיטימי. "ניאו-נאצי" ו"שואה וגבורה" נקראו לעזוב את הצ'אט לאלתר. בצ'אט של וואלה הומור מותר, ואפילו רצוי, אך לא כשהשואה משמשת מושא הומוריסטי.

מה טיבה של קהילה וירטואלית ישראלית? אלו ערכים מכתבים את השיח המתפתח במסגרתה? האם המדיום, אשר מטבעו כופה אינטראקציה אנונימית, מכתוב את דפוסי התרבותיים והלשוניים, או שמא השפה המשמשת בה? מהו משקלם של הערכים הקהילתיים המתפתחים בצ'אט ביחס למשקל ערכי התרבות שבתוכה הוא מעוגן? במהלך המחקר נבחנו דפוסים סוציו-לשוניים של שני חרי שיחות ישראלים, "30 פלוס" ו-"40 פלוס", המשתייכים לצ'אט של הפורטל הישראלי "וואלה" (להלן וואלה צ'אט). נסמכתי על ההנחה לפיה תקשורת כתובה מתווכת מחשב (בדומה לתקשורת שאינה מתווכת מחשב) הנה פעילות לשונית-חברתית המקפלת בתוכה ערכים ולפיכך נורמות, לשוניות והתנהגותיות כאחת; פעילות היוצרת גבולות חברתיים בין קבוצות; פעילות המאפשרת ללוקחים בה חלק לסמן לעצמם טריטוריה ולהגדיר זהות.

בשלב ראשון, אותרו ונותחו שורה של אירועי דיבור, אירועים לשוניים אופייניים לקהילה הנחקרת. בד בבד אותרו ונותחו מילים או צירופים לשוניים בעלי תפקיד מטא-קומוניקטיבי (דיבור על דיבור), מעין "מילות מפתח"! המדובר בניחות מיקרו שתכליתו לפצח את הקוד הלשוני של הקהילה, ובתוך כך לשפוך אור על הערכים העומדים בתשתיתה: מה מותר לומר בצ'אט ומה בחזקת טאבו; למי מהדוברים מותר להתבטא, ולמי לא; מי מבין הדוברים זוכים ליוקרה ומי מביניהם נותרים בשוליים החברתיים של הצ'אט; מה נחשב לדיבור תקני בצ'אט ומה לא? כמו כן נבחנו האפשרות שאירועי הדיבור, על הצירופים הלשוניים המאפיינים אותם, משמשים בתפקיד של חיבור לשוני. בשלב השני ניסיתי לעמוד על הזיקה שבין השיח הקהילתי לבין

ומכאן תעוזתם.

המחקר המובא כאן מבוסס על תצפית משתתפת, שנמשכה קרוב לחצי שנה. לצורך המחקר, בניתי זהות וירטואלית קבועה ולכידה ("זיג",) אשר שימשה אותי בכל התחברות לצ'אט ואפשרה לי, אומנם בהדרגתיות, לתת מבט אתנוגרפי על הקהילה, להכיר את הנפשות הפועלות בה ואת הדפוסים הסוציו-לשוניים המאפיינים אותה. בין השאר, הניתוח מבוסס על עיון קפדני ב"לכידות מסך" (Screen Capture) מתוך הצ'אט, אשר שמירתם סייעה לי לשוב ולעיין בשיחות במצב של אוף-ליין.

עמדו לרשותי כלים שמקצה האתנוגרפיה של התקשורת, וכן גישות פרשניות שונות. הראשונה, רואה בפעילות הלשונית סוג של משא ומתן סמלי על משמעויות; מכשיר רב עוצמה לשם סימון גבולות חברתיים, אכיפת נורמות תרבותיות, יצירת היררכיות בין דוברים ועוד, בקיצור – היא מניחה כי הלשון מבנה את המציאות החברתית. מחקרים בתחום הראו, כי דפוסים לשוניים מסוימים פועלים ככות המנציח הגמוניה תרבותית, בין שמדובר בשכפול סטטוס קוו מעמדי (בין נשים לגברים, ילדים ומבוגרים וכדומה) ובין שמדובר בדפוסים לשוניים העושים לשעוק ערכים.⁴

בהיבט המעשי, האתנוגרפיה של התקשורת מתמקדת ב"אירוע דיבור" כייחידת ניתוח בסיסית, וב"קהילת דיבור" המהווה קבוצת אנשים החולקת מערכת סימנים משמעות. ניתוח "אירוע דיבור" מצריך התייחסות למשתנים שונים, כגון רקע, משתתפים, מטרות אירועי הדיבור, ערוצי התקשורת המשמשים בו, הסוגה שלפיה הוא עשוי ונורמות חברתיות.⁵

נוסף על כך, נסתייעתי בגישה הדרמטולוגית של גופמן, תוך יצירת התאמות לתהליכי הבניית האני בצ'אט.

מה בין משתתפים קבועים למשתתפים לא קבועים?

כשאנו מצויים בארץ וזה ומכלכלים הליכותינו בזהירות יתרה, תגובה טיפוסית מצד חבר עשויה להיות "עזוב אותך מגינונים, מי מכיר אותך כאן?". בזמן שהייה בארץ וזה לא רק "קהל הצופים" שלנו משתנה; משתנה גם התפקיד החברתי שאותו אנו ממלאים. "כאשר פלוני ממלא תפקיד כלשהו בחברה, מבקש הוא להרשים את קהל הצופים שלו, מבקש הוא שצופיו יאמינו, כי הטיפוס שאותו הם רואים הנו בעל תכונות מסוימות." "אך מה קורה בשעה שקהל הצופים מתחלף? מה קורה כשפלוני חדל למלא תפקיד חברתי מוגדר? האם בהתאם לכך ישתנה גם הביצוע שלו? האם פרקטיקת "ניהול הרושם", במונחי של גופמן, תשתנה אף היא?

ניתן להמשיל את השימוש בצ'אט להימצאות בארץ וזה, שבה פלוני אינו ממלא תפקיד חברתי מוגדר. עייף ממאמץ הביצוע לו הוא נדרש ברגיל, יכול משתתף הצ'אט לנצל את השתנות "קהל הצופים", לנצל את האנונימיות ולאמץ את הצוהר האסקפיסטי של "איש אינו מכיר אותי כאן". אם אותו פלוני יחליט, כי טוב הדבר בעיניו ובעקבות כך יעתיק את מקום מגוריו לאותה ארץ וזה, לא יחלוף זמן רב עד שתפקיד חברתי חדש ייכפה עליו, או יאומץ על ידו. או אז, עקרון "איש אינו מכיר אותי" יפנה את מקומו לפרקטיקת הרגילות של ביצוע וניהול רושם.

תהליך דומה מתרחש בוואלה צ'אט, ולמעשה חוצץ בין שני ארכיטיפים של משתתף: הראשון, פוקד את הצ'אט כתייר, לעולם אנונימי, בעל זהות ארעית, מנצל את העובדה שאיש אינו מכיר אן מזהה אותו לצרכיו. פרקטיקת ניהול רושם אינן מהוות יסוד מוסד בהתנהלותו, ולפיכך הוא מרשה לעצמו חירות רבה ביחס לארכיטיפ השני: המשתתף הקבוע. ייתכן שבדומה לחברו אף הקבוע היה בחוקת תייר תקופה מסוימת עד אשר החליט להשתקע בצ'אט, ומטבע הדברים נטל על עצמו תפקיד חברתי כלשהו.

"אם אתה קבוע, אדבר אתך"; "לא מקובל עלי עודף הלחץ עלינו הזמניים"; "תחליף שם... יש כאן מישהו בשם הזה... והוא מאוד ותיק". ציטוטים כאלה ואחרים מפי משתתפים מעידים, כי מדובר בהבחנה אמית (פנימית); עוד בטרם שימשה חוקרים, התווית הלשונית "קבועים" ו"זמניים" שימשה את משתתפי הצ'אט. ווטסון סבור, כי ביטויים או מילים ייחודיות, המשמשים בצ'אטים חוצצים בין המשתתפים הקבועים, אותם הוא כינה Internal לבין משתתפים הפוקדים את הצ'אט באופן חד-פעמי, אותם הוא כינה External.⁷

המשתתף הקבוע עושה שימוש בכינוי זה לאורך זמן, לעתים לאורך שנים, מבנה לעצמו זהות וירטואלית קבועה ולכידה. מחויבותו לכינוי אחד, למעשה לזהות אחת, מאפשרת לו להבנות את מעמדו בצ'אט באופן מצטבר. התחברותו לצ'אט משולה לביקור בבית הקפה השכונתי, ומכאן משתתפים קבועים אחרים יזהו אותו בנקל. המשתתף החדש או הארעי, לעומת זאת, משול לאדם זר הנקלע לבית הקפה השכונתי.⁸ אם הלה לא יפתח בשיחה ביוזמתו או יצא בהצהרות פרובוקטיביות כדי למשוך תשומת לב, קרוב לוודאי שיתר המשתתפים יתעלמו ממנו. אין כל מניעה שמשתתף ארעי יקנה לעצמו מעמד מכובד במהלך הערב, אגב שיחה, אך לשם כך הוא נדרש לשכנע את שאר המשתתפים כי הוא ראוי להתייחסותם. אין בכך כדי להעיד, כי המשתתף הארעי פוקד את הצ'אט לראשונה בחייו. יתכן שהוא פוקד את הצ'אט לעתים תכופות, אך כל אימת שהוא משנה את כינויו עם כל התחברות, הריהו בחוקת פנים לא מוכרות. ואכן, בהעדר אמצעי זיהוי אחר, הופך הכינוי לסימן הזיכור העיקרי של משתתפי הצ'אט. הכינוי הנבחר משמש בו זמנית הן כשם והן כתחליף לינוויסטי לפנים. בעוד המשתתף הארעי נשען על מגוון כינויים, יוצק את ישותו הווירטואלית לתוך מסכה חדשה עם כל התחברות לצ'אט, הרי שהמשתתף הקבוע קנאי לכינויו ולפיכך לזהותו. קנאתם של הקבועים לזהותם בולטת בשעה שמשתתף אחר "גנב" להם את הכינוי (הממשק לא מאפשר לשני משתתפים לשאת כינוי זהה). "הי זה הכינוי שלי"; "לא יפה לגנוב זהות וירטואלית"; "גנבת לי את השם" - הן כמה הערות שקיבלתי משום שהשתמשתי בכינוי המזכיר את כינויו של משתתף קבוע.

מדובר באקט שהוא יותר מגניבת דעת; זוהי גניבה של זהות, של אישיות ושל סטטוס. מקרים מעין אלה מהווים לא אחת מקור לבילבול ולמבוכה, משום שמשתתפים בצ'אט עלולים לייחס תכונות וסטטוס מסוימים למשתתף הלא נכון על בסיס ידע קודם שיש להם על כינוי מסוים. מקרים אלה עשויים להסתיים בחיוך, לעתים בקריצה משועשעת, אך במקרים אחרים הם מסתיימים בתיגרות וירטואליות, שמקורן בתחושת האנומליה שחש משתתף נוכח גולת זהותו. בהשוואה לחיים

הם מצב "מסומן" בצ'אט; חרף שכיחותו, הטקסיות שבו מעניקה לו נופך חגיגי (וראו בדוגמאות בעמוד זה ברכות פתיחה, וסגירה ועוד). במונחיו של יקובסון,¹¹ ריטואל הברכות מהווה סוג של תקשורת פאטית; מבעים שתכליתם לשמר ערוץ תקשורת פתוח. ריגטל ופיטס, שערכו השוואה בין ריטואלי פתיחה וסגירה מקוונים לבין ריטואלי תקשורת פנים מול פנים, הראו כי תקשורת פאטית מאפשרת למשתתפים להפיג את פוטנציאל העוינות שמייצרות שתיקות ממושכות; לסלול את דרכם לעבר הקונצנזוס הקבוצתי וכן לסייע ביצירת סולידריות בין חברי קבוצה נתונה.¹²

הניתוח שלי העלה ממצאים דומים, אך הללו תקפים בעיקר עבור המשתתפים הקבועים. גוה יותר להמחיש זאת על דרך השלילה, באמצעות הלא קבועים, משום שניסיונותיהם להתייחד או לכונן שיחה, באמצעות ברכות, עולים בתוהו במרבית המקרים. לא זו בלבד שהם בחזקת "תיירים בארץ זרה", פנים לא מוכרות, אלא שבהיותם ארעיים, לעתים אין הם בקיאים בקודים המשמשים את הקבועים. במקרים אחרים, הבלתי קבועים כבר פקדו את הצ'אט בעבר, אך מעולם לא אימצו את הקוד הלשוני המתאים, אולי מפני שההיענות לו משמעותה קבלת התכתיב הנורמטיבי של הקהילה. היות שכך, נקל למשתתפים הקבועים לזהותם ולקטלגם כלא קבועים, או את שונותם כמי שאינם חברים בקהילה. בדומה לאדם הנקלע לארץ שאינה מסבירה פנים לתייריה, הלא קבועים זוכים לרוב ליחס קריר מצד תושבי הקבע. יחס קריר זה עומד במחופך לחום המוקרן בין המשתתפים הקבועים בריטואל הכניסה והיציאה. כשם שרטרוריקת החיבה מחזקת את תחושת הסולידריות בין חברי הקהילה, הריהי מחדדת את גבולותיה וסגירותה של קבוצת הקבועים.

ריטואל הברכות מאופיין בערוצים מקבילים - לשוני ופרה-לשוני - המשמשים בו בערבוביה. השילוב בין שני הערוצים מאפיין בעיקר את הקבועים. הסימנים האייקוניים המלווים את המבע המברך הם משני סוגים: ה"סמילי" מסמל חיוך, צחוק, שמחה, ובמקרים רבים הוא תוספת פאטית, שנועדה להצהיר "אני כאן, מוכן ומזומן להמשך האינטראקציה". ניתן להדגיש את עוצמתו באמצעות הוספת סימן הסוגריים, או אז נקבל משהו בסגנון הבא: ((((((. הסימן השני מסמל נשיקה ומורכב משני סוגרים הפוכים, }} אשר הצבתם באופן זה מזכירה שני פרצופים הבאים במגע של נשיקה.

ריטואל הכניסה והיציאה מן הצ'אט נמשך דקות ארוכות, אנשים מברכים איש את רעהו שוב ושוב, נושקים זה לזה וירטואלית, צוחקים, מחייכים, ולא אחת, בעיקר ברגעי פרידה, מביעים עצב (סמילי הפוך) :-(. בהעדר ערוצי תקשורת גלויים, כגון הבעות פנים, תנועות גוף וכדומה, נאלצים המשתתפים לעבות את אפיק התקשורת הלשוני, מה שהופך את ריטואל הפתיחה והסגירה לכה ממושך. במרוצת הזמן הפך תהליך הכניסה או העזיבה ההדרגתי לנורמה, לסוג מסוים של גינונים וירטואליים. המשתתף הקבוע יקפיד להיענות לדרישה הנורמטיבית האמורה, בעוד שהמשתתף הארעי ירשה לעצמו, למשל, לעזוב את הצ'אט באחת, מבלי להצהיר על כך בריש גלי. אחרי ככלות הכל, כיוון שהוא לא קבוע, אין הוא חש אחריות כלשהי לסולידריות הקבוצתית.

הנורמה אפוא אינה הכוח המכונן היחיד בצ'אט. היא פועלת לצד

(-) חיוך, נכונות לקיים שיחה, חיבה, צחוק

((-) חיוך רחב

D- צחוק גדול

(-) עצוב

((-) עצוב מאוד

x- נשיקה

}} נשיקה

(-) קר'צה

@-{}-{}- פרח

מערכת סימנים מוסכמת בעת השיחות הווירטואליות

הלא וירטואליים משול הדבר לגניבת פניו של פלוגי.⁹

"יכולים אנו להיעזר במונח 'חזות אישית' כדי לתאר בעזרתו את שאר הפריטים של אותו ציוד, פריטים שאנו מזהים אותם והות צמודה למבצע עצמו, ואשר, בדרך הטבע, אנו מצפים מהם שילוו את המבצע בכל מקום שאליו הוא הולך." נוסף על הכינוי, חומרי הגלם שמהם מורכב Face הצ'אט הם מילים, משפטים, שנינות לשוניות, יכולת רטורית, מהירות הקלדה ותגובה, ובכלל זה היכרות עם שפת הסימנים, שהתפתחה בסביבה המקוונת, או בקצרה "אוריינות מקלדת".¹⁰ המשתתף הקבוע משתמש באוריינות זו לשם יצירת Face, ואילו המשתתף הארעי מסתייע בה למטרותיו הוא: קיום משחק לשוניות, שטטשו זהות מכוון והימנעות מיצירת Face יומיומי, לכיד וקוהרנטי. המשתתף הארעי קורא אפוא תיגר על המוסכמות החברתיות הנוגעות לניהול הרושם. באשר הוא "תייר בארץ זרה", אין הוא מגלה מחויבות יתרה למשחק החברתי הכרוך ב-Facing. מצב זה מעניק לו שני יתרונות על פני חברו הקבוע: ראשית כל, היות שאין הוא כובל את עצמו ל-Face מסוים, הוא נהנה מחירות רבה יותר. שנית, באשר זהותו נוילה, משתנה ובת הלוף, הרי שהיא עוטפת אותו במעטה תמידי של אנונימיות, ומכאן שהוא חשוף פחות לפגיעה ב-Face.

ברכות פתיחה וברכות סגירה

אחת לשעות ספורות מצטרפים משתתפים לצ'אט או לחילופין עוזבים אותו. הצטרפותם, כמו גם עזיבתם, מלווה בברכות הדדיות, במחוות וגיגונים וירטואליים. כאירוע דיבור, ריטואל הברכות מאפיין בעיקר את הקבועים, עושה להתלכדותם, מחדד את ההבדלים בינם לבין הלא קבועים, אך בד בבד מאפשר למשתתפים מסוימים להפגין את עליונותם. בדומה לנוהגים לשוגיים אחרים, ברכות הפתיחה והסגירה

בקרב המשתתפים הקבועים, אשר לא אחת מחגיפים להן באמצעות מהמאות, מבקשים לזכות באהדתן. מתן הלגיטימציה שלהן למשתתף כזה או אחר סולל את דרכו ללב הקונצנווס הקבוצתי.

מלחמת העלבות (Flame War)

טרדות, העלבות וקרבות מילוליים מהווים יסוד מוסד באינטראקציה המתקיימת בצ'אט של וואלה; הם התשליל של ריטואל הפתיחה והסגירה המצטיין ברטוריקה של חיבה. הספרות הרלוונטית מקדישה תשומת לב רבה לתופעה. בשעה שחוקרים מסוימים חשים מבוכה נוכח האלימות וההתרבות שבה, הרי שאחרים מנסים לעמוד על תפקידיה החברתיים, תוך ניסיון לשרטט ספקטרום המשקף את פוטנציאל הפגיעה ביחס לכוונת המוסר. בקוטב המתון של התופעה עומדת פרקטיקה לשונית המכונה Spam, האטימולוגיה של המלה מלמדת, כי תחילה היתה כינוי ל"דואר זבל", אך בצ'אטים עברה טרנספורמציה אקטיבית והפכה לפועל (To Spam), שמשמעותו להטריד משתתפים באמצעות החרדה אינטנסיבית של מידע חסר משמעות או חסר תכלית.¹³ במקרים מסוימים, היא אף מממשת את הפונקציה הלשונית הפאטית, אך יש בה יותר מכך. סטיוול מבהיר כי וריאנטים מסוימים של Spam נועדו להטריד, או נתפשים כטרורניים, אך בה בשעה הוא עומד על היבטיה הלא טרדניים של התופעה, כגון משחקיות, העברת מסרים דו-משמעיים וכדומה. בקוטב הקיצוני של התופעה עומדת פרקטיקה לשונית אחרת המכונה Flame. משתתף הנוקט בה, מטעים סטיוול, חותר להעברת מסר בצורה אגרסיבית, מבקש לפגוע. מילרד מפתח את הדיון: לדידו, לא זו בלבד שמשתתפי צ'אט מעליבים זה את זה, לעתים אקט הפגיעה זוכה לתמיכה ועידוד מצד משתתפים נוספים, עד כדי יצירת "מלחמת העלבות" (Flamewar). שעה שמשתתפים מזהים אותה הם נוטים לעודדה, לקחת בה חלק פעיל, מצדדים בדמות מסוימת ומוקיעים את האחרת. הללו נוהגים כצופים בלודדים בזירה, העושים לשלוחוב היצרים, ולהרחבת מעגל האלימות. עם זאת, מילרד אינו רואה בתופעה סוג של ברבריות, ומעלה את הסברה כי בצ'אט סטיות חברתיות (Transgressions) עברו מוטציה, כדי הפיכתן לנורמה חדשה. באופן פרדוקסלי, אקטים שיש בהם משום הפרת נורמה היו לנורמטיביים בשיח הצ'אט.¹⁴

בניגוד לצ'אטים המתקיימים בשפה האנגלית, ההמשגה האמיתית הנוגעת להטרדות אינה מפותחת בוואלה צ'אט. לא איתרתי בו תווית לשונית המתייחסת למלחמת העלבות, כדוגמת Flamewar המאפיינת את ערוצי הצ'אט של ה-IRC.¹⁵ עם זאת, המשתתפים יודעים לזהותה כאשר היא מתרחשת, או עומדת להתרחש, על בסיס היכרותם הן את התופעה והן את הנפשות הפועלות בצ'אט.

התופעה, שבהרתי לכנות "מלחמת העלבות", עשויה בהתאם לפורמולה לשונית קבועה, מוכרת היטב למשתתפי הצ'אט, ולמעשה מהווה מרכיב מרכזי בשיח שהתפתח במסגרתו. בהיותה מוכרת ובעלת דפוסים קבועים יש לתופעה מעמד סמלי בצ'אט. כל אלה הביאו ליצירת בה "אירוע דיבור" התחום במקום, בזמן ובהקשר נתונים.

אתגור הקבוצה

עילה להתרחשות של מלחמת העלבות היא קריאת תיגר על האידיאל

המחויבות הרגשית של הקבועים לקהילתם, ויחדיו - נורמה ומחויבות רגשית - הן הופכות את אקט הכניסה והיציאה לריטואל ארוך, אשר בסיכומו ישתלבו משתתפים אחרים בצ'אט, או לחילופין, יעזבו אותו. כיוון שריטואל הכניסה והיציאה מסמן את סיומה של פאזה אחת ואת ראשיתה של פאזה חדשה, הרי שבמקרים רבים הוא מומן תחלופה של משתתפים.

הגם שברקע האינטראקציה עומדים ריטואלים קולקטיביים כגון זה, הרי שטיפוח אינדיבידואליזם עדיין מהווה בו מרכיב מרכזי, אשר אינו סותר כל עיקר את המרכיב השבטי שבו. דמויות מסוימות ינצלו את הריטואל כדי להדגיש את יכולותיהן - רטוריות ואחרות - במטרה להתחבב על משתתפים אחרים. במרוצת הזמן חלקן אף קוגנות לעצמן מעמד מיוחד בצ'אט, והופכות למעין "דומיננטות חברתיות"; דמויות נערצות המאגדות סביבן "נתינים". באורח אירוני למדי, אותו ריטואל המשמש להדגשת הקולקטיב, משמש את אותן "דומיננטות" להדגשת ייחודן ולעתים אף להדגשת עליונותן, בקיצור - מדגיש את תכונותיהן האינדיבידואליסטיות. עבור דמויות אלה, אין הריטואל האמור אלא איצטלה להפגין וירטואוזיות רטורית, או לסמן את שליטתן באמצעות תלשון. מפגנים רטוריים או פואטיים אלה, לשוניים ופרה-לשוניים, עושים לחיזוק קרנם של משתתפים אלה בעיני הקהילה, והופכים אותם בהדרגה לדומיננטות.

בדוגמה הבאה אחת המשתתפות הקבועות בחדר "30 פלוס" נפרדה מעל המשתתפים לשלום באמצעות החדרת תמונה ללוח הצ'אט. לשם ביצוע הפעולה נדרש המשתתף ליכולת פריצה, גם אם לא מתוחכמת ביותר, למערכת הסגורה של הצ'אט. המשוב לא אחר להגיע מצדה של "לילית" שאמרה: "מי ייתן וירבו כמוך בחדרנו הדל". מפגן פואטי-ויוואלי זה, אם יחזור על עצמו, יהפוך בהדרגה למאפיין, לסימן היכר של המבצע המקנה לו סטטוס מיוחד. הוא הדבר באשר ליכולות רטוריות שאינן ויוואליות. כבר צוין לעיל, כי בהעדר אמצעי סימון אחרים הופכת הלשון - "אוריינות המקלדת" ליתר דיוק - למרכיב הדומיננטי בהבניית עולמם של משתתפי הצ'אט, ובכלל זה בהבניית מעמדן של הדומיננטות בצ'אט.

לעתים ריטואלי הפתיחה והסגירה חושפים את המגלומניה של משתתפים מסוימים. כך, למשל, אחת ה"דומיננטות" נוהגת לפתוח את האינטראקציה במשלב פטרנליסטי, הכולל יחס כמו הורי כלפי יתר המשתתפים: "ילדים שלי", "ילדתי, דיברתי אלייך" וכדומה. היא יוצקת לתוך הריטואל משלב פטרנליסטי המסמן ריחוק או עליונות בין הדובר לבין שומעיו, ולא רק באמצעות הגוון ההורי; נבקטים גם דברי תוכחה ומשלב פדגוגי. באחד המקרים דומיננטה החליפה את הכינוי הקבוע שלה, באופן זמני, ל"ביקורת פתע", ובתנה את השטח לקראת הופעתה הוועקת חשיבות עצמית. בשעת "מלחמת העלבות" (ראו להלן) כלל לא הפריע לה להצהיר, בהתייחס לדמויות המעורבות, כי היא ניסתה הכל, לרבות "פדגוגיה". המשתתפים הקבועים, מצדם, מייחסים לדומיננטה את הסטטוס שהיא מייחסת לעצמה; הדומיננטיות שלה, על גילוייה השונים, מובנת מאליה בצ'אט.

עבור הדומיננטות החברתיות בצ'אט, ריטואל הפתיחה והסגירה הוא הזדמנות להפגין את פטרונותן. הן עושות כן מבלי לערער את המרקם הקבוצתי. נהפוך הוא, דומה כי קיים קונצנווס באשר למנהיגותן

לתת לי דבר מה. אני אוטונומי, " מה שחידד הן את עמידתו האיתנה תחת הלחץ הקבוצתי והן את תפישתו את עצמו כמובחן משאר הקבוצה: אוטונומיה של משתתף אחד.

זהות ארעית ובלתי קבועה נושאת בחובה פוטנציאל משחרר, לפחות ככל שהדבר נוגע לפרקטיקות "ניהול רושם", לכן לא היה באסטרטגיות שונקטו, קשוחות ככל שיהיו, כדי לאיים על ה-Face של "מקסים". ומהטעם הפשוט: בהעדר זהות קבועה פוטנציאל הפגיעה ב-Face פוחת למינימום, גם אם תתרחש פגיעה ב-Face, הרי שאין צורך לשקמו; ניתן בפשטות להחליפו. לא זו בלבד שהתאפשר ל"מקסים" לממש את הפרקטיקה של "איש אינו מכיר אותי", אלא שהתנתקות מן הציאט והתחברות אליו ביום המחרת תחת כינוי אחר מוחקים באחת את ההיסטוריה האישית של "מקסים". בהיותו בלתי קבוע, "מקסים" יכול "להיולד" מחדש, לברוא עצמו שוב ושוב, והקיצור - לחזור לנקודת ההתחלה כל אימת שיחפוץ בכך. עם זאת, יש שהאסטרטגיות הלשוניות האמורות אפקטיביות, גם כאשר הן מופנות כלפי המשתתפים הלא קבועים. מצבים מעין אלה, עשויים לבטא את שאיפתו של משתתף נתון להפוך לקבוע, ולפיכך הוא נוטה לקבל על עצמו את התכתיב הקבוצתי, או במילים אחרות הוא מבקש להבנות לעצמו Face וירטואלי.

"צא לי מהפרטי"

שיחות פרטיות כפוינות מהוות את אחת המצוקות הגדולות של משתמשות הציאט. בחירת כינוי "נשי" על ידי משתתף תביא לפתחו ארסנל מחזורים גבריים, חלקם מעודנים, חלקם פחות וחלקם מטרידים סדרתיים. בעזובה את הציאט בכעס, אמרה לי אחת הקבועות: "כולם רוצים היום, לגעת בי. אני מתנתקת." תופעה זו, של ניצול הערוץ הפרטי לצורך הטורדה מינית, תוך ניסיון "לבודד" משתתף (בדרך כלל משתתפת), זכתה להתייחסות רחבת היקף בספרות. סטיבל מגדיר אותה הטורדה (Harassment) וירטואלית בדרגה החמורה ביותר: "דרגה שלישית, שאותה אכנה ספאם מוזיק (Pernicious Spam) נושאת בחובה אפקט שאינו שנוי במחלוקת. בצורתה האופיינית ביותר, היא מעין ניסיון לחקות את פרקטיקות ההטרדה של 'החיים האמיתיים', בדרך כלל מיניות, ולפיכך חותרת לכינון דיאלוג המכיל מבעים מעוררי מתחות."²¹ במאמר שזכה לציטוטים רבים, מגולל ג'וליאן דיבל את סיפור האונס הווירטואלי הראשון, שבמהלכו הוטרדו מינית שתי משתתפות MUD²² באופן אלים על-ידי משתתף שלישי, תוך ניסיון להקנות לאקט מאפיינים של מעשה מגונה לא וירטואלי.²³

בוואלה ציאט פיתחו המשתתפות אסטרטגיה לשם נטרול מטרידים קיימים והרחקתם של מטרידים פוטנציאליים. המשתתפות המוטרדות משיבות למטריד בערוץ הכללי. הסיבה לאפקטיביות של אסטרטגיה זו, לכך שיש לה כוח מתברר, היא בשזירה המכוונת של המרחבים הפרטי והציבורי של הציאט.

"צא לי מהירוק"; "טוס לי מהירוק"; "לא בירוק" - הן תגובות טיפוסיות לפנייה לא רצויה בערוץ הפרטי של הציאט. לצורך בידול השיחות הפרטיות מן השיחות הכלליות התקינו מתכתי הציאט פונטים בצבעים שונים לכל תכלית: שיהיה בערוץ הכללי קיבלה פונטים שחורים, ואילו השיחה בערוץ הפרטי נצבעה בירוק. המשתמשים אימצו

את תכונותיו של הממשק הצבעוני, והפכו אותו לזירגון. משתתף קבוע המבקש להתייחס לערוץ הפרטי יעשה שימוש במלה "ירוק". התגובות האמורות הן מקרה ייחודי בו המרחב הפרטי של הציאט מבליח לתוך המרחב הציבורי שלו; מה שהחל את דרכו כתקשורת בין אישית הופך באחת לנחלת הכלל. זוהי מהות האסטרטגיה. פנייה טורדנית בפרטי נענית באגרסיביות לעיני כל, מותירה את המטריד נבוך. מבוכת המטריד תגדל אם תחליט המגיבה לציין את כינויו של המוען בגוף התגובה, כפי שדרשה אחת המשתתפות הקבועות: "אבי ש., צא מהפרטי ואל תיכנס בלי רשות." דומה הדבר למחזור המחליט ללחוש על אוזנה של אישה את הצעתו, והיא מצדה תדחה אותו בקולי קולות, מותירה אותו נבוך וחפוי ראש.

לבד מסילוקו של משתתף מטריד, נועדו לאסטרטגיה זו פונקציות נוספות. תגובה אגרסיבית מצד משתתפת מוטרדת, דווקא בערוץ הכללי של הציאט, נועדה להרחיק מטרידים פוטנציאליים אחרים, בבחינת יראו ויראו. הקריאה בערוץ הכללי מתפקדת כאמצעי להיברות לשונית עבור המשתתפים באשר הם, משום שיש בה כדי להבהיר מה לגיטימי בשיח הציאט ומה לא. יתר על כן, המענה בערוץ הכללי הופך את בעיית ההטרדות באחת לבעיה שהיא נחלת הכלל; לא בעיה אישית של משתתף או משתתפת בודדים, אלא בעיה שהיא חברתית במהותה, ולפיכך עשויה לזכות בטיפול חברתי, להצבת נורמות חדשות של התנהגות וכללי שיח. ואכן, חרף האווירה הסקסואלית האופפת את אתר הקהילה ואלה ציאט, הרי שהוא רווי בדיבורים אודות תופעת ההטרדות, הבעייתיות שבה ודרכי הטיפול בה. אלמלא זכתה התופעה לטיפול בערוץ הכללי של הציאט, והייתה נשמרת ב"חדרי חדרים", קרוב לוודאי שלא הייתה זוכה לתהודה באתר הקהילה.

אפשר שמקור העימותים המתרחשים על רקע ההטרדות המיניות הוא בלימינאליות המסגרתית²⁴ המאפיינת את הציאט בכלל ואת הפעילות המטרידה בפרט. רשת האינטרנט נתפסת כמתחם מאוד מיני, ספק ארוטי ספק פורנוגרפי; כמתחם, שהולל את "תור הזהב" של תעשיית הפורנו. דרוור פויר סבור, כי האינטרנט, כמו הגלולה, שינה את האופן בו אנשים מתייחסים לסקס, צורכים אותו ואת מקומו של הסקס בורם המרכזי של התרבות. לדידו, בזכות האינטרנט נעשה הרבה יותר מקובל לדבר על סקס באופן גלוי.²⁵ שוויון הנפש שמגלה רשת האינטרנט למין או לפורנוגרפיה יוצר הקשר מסוים, שממסגר את חוויות השימוש כמשוחררת מהנורמות של העולם החוץ וירטואלי, אלטרנטיבית, פרוצה ואנרכיסטית. לעומת זאת, ישנם משתמשים, כדוגמת הקבועים, שרואים את התנהלותם בציאט ככפופה לחוקי משחק, לגבולות ברורים, לערכים ונורמות הנוגעים בין השאר לסקס. הללו ממסגרים את חווית השימוש בציאט באופן אחר. ייתכן אפוא שאחד הגורמים להטרדות המיניות בוואלה ציאט הוא העדר החפיפה בין הקבועים לבין הלא קבועים בכל הנוגע למסגור השימוש בו. כל אימת שמשתתף לא הפך לחבר קבוע בקהילה, הרי שלא נטל על עצמו את המסגרת הגורמטיבית שלה, דבר שעשוי למסגר את חווית השימוש באופן שונה. ואכן, סטיבל מציין, כי עדיין אין בנמצא נוסח משפטי, כל שכן גורמטיבי, באשר להטרדה מינית וירטואלית. הוא מוסיף, כי לאחרונה ניכרו ניסיונות לנסח מסגרת גורמטיבית לציאט, בעיקר מצד קהילות וירטואליות, שרואות בכך הכרח לשם קיום

של המטריד, או ממתינים להחלטתו להפסיק. נדירים המקרים בהם טירדה זו גרמה למלחמת העלבות מכמה סיבות: ראשית, אין בפעולה כדי לאתגר את האידאל הקהילתי, ולפיכך אין טריגר להפעלת עוצמתה החברתית. שנית, היות שמדובר במבעים לא אינפורמטיביים, הרי שאין לקבוצה עוגן תוכני להישען עליו. שלישית, בהנחה שהיה לקבוצה עוגן תוכני, הרי שהיא עדיין עומדת הסרת אונים מול השעיית תקשורת, שניתן לטפל בה באמצעים טכניים ופחות מכך באמצעים חברתיים. היות שהסיטואציה מצריכה פתרון טכני ולא חברתי, פועלים בצ'אט "משגיחים", שתפקידם להוציא משתתף טורדני.

אסטרטגיה זו הפה ממאפיינים לשוניים, ומופעלת רק במקרים קיצוניים. המדובר במשתתפים המכונים "אופים", אשר קיבלו הרשאה ממנהלי האתר להרחיק פיסיית משתתפים טורדניים. ה"אופים" הם משתתפים קבועים, בדרך כלל ותיקים, שאגב שימושם בצ'אט מתפקדים גם כסוג של "צנזורים". ההחלטה אם לסלק משתתף כזה או אחר נתונה לשיקול דעתם, ומותנית במידת הפגיעה המשווערת או הקיימת של משתתף טורדן.

הצ'אט כזירה תיאטרלית

להיות - ולו לשעות ספורות - מישוהו אחר: זמר מפורסם, כוכב הוליוודי, פילוסוף ידוע שם, ראש מדינה או בן למין הנגדי הנה משאלת לב הניתנת למימוש, לפחות חלקית, בצ'אט. משתתפים רבים נושאים כינויים של אנשי שם: אפיפיור, שרה'לה שרון ויעל בר זוהר; יש שהגדילו להעלות באוב הווירטואלי את מקיאווולי וניטשה. לא מדובר במשתתפים קבועים. משתתף קבוע החותר ליצירת זהות וירטואלית ינסח לעצמו, על פי רוב, כינוי מקורי; הוא אינו מעוניין לחלוק את זהותו עם אדם נוסף, מפורסם ככל שיהיה. הקבועים מצדם נוטים לשתף פעולה עם מעמירי הפנים, מניחים לעצמם להיכנס לתוך משחק התפקידים, כדי הפיכת הצ'אט לזירה תיאטרלית.

שתי זהויות הצ'אט הארכיטיפיות - קבועים ובלתי קבועים - יונקות הן מהמסגרת הקהילתית הווירטואלית והן מהמסגרת התרבותית החוץ וירטואלית, אך ייצוגים פומביים מעובדים על ידם בדרכים שונות. בעוד המשתתפים הקבועים נוקטים פרקטיקות של ניהול רושם, הרידים ל-Face ומבקשים לייצב זהויות, הרי שהלא קבועים מתנהלים באופן קרנבליסטי.

ההתחפשות הווירטואלית אינה נתפשת כמאיימת על האידאל הקבוצתי, או ככזו החותרת תחתיו (למרות שהיא עושה כן); דומה כי היא נכנסת תחת מתחם המזרות הלגיטימי בצ'אט. הדבר שהופך את משחק התפקידים למקור משיכה גם עבור הקבועים, הוא ככל הנראה התואם שיוצר המתחפש בין הכינוי לבין הרטוריקה המאומצת על-ידו. או אז המשתתפים ינהגו בו דרך לצון, משל היה הדמות שלנעליה ביקש להיכנס. כל עוד יש בדבר כדי לבררם, הם ישתפו פעולה, תוך שהם משעים את החשיבה הרציונאלית וצוללים לעולם מדומיין של העמדת פנים רבתי. הכינוי הנבחר עשוי להיות מעוגן במאורע אקטואלי כלשהו, כך למשל סמוך לפורים הופיעו בצ'אט כינויים כ"אוזני המן", "אחשוורוש" וכדומה; סמוך לביקורו של האפיפיור בישראל הופיע

:pop

אינטראקציה החפה מאיום ההטרדות המיניות.²⁶

בין השאר, התופעה מלמדת כי דפוסי התנהגות הכוללים אלימות מילולית גברית כלפי נשים משועתקים מהעולם החוץ וירטואלי לעבר הצ'אט. כמו כן, יש בתופעה כדי לומר משהו על יציבותן של זהויות הצ'אט: כשמדובר בקטגוריות מיגדריות, נחשפת יציבות יחסית על בסיס החלוקה הכה מוכרת של גבר מטריד ואישה מוטרדת.

כשם שקריאות נוסת "עוף לי מהירוק" משמשות בתפקיד מרחיק ומתקבץ כאחד, למדו משתתפים מסוימים להשתמש בהן לצורך ביצור מעמדם בצ'אט. לאחר שיוחת עם משתתפים נתחוויר לי כי לעתים מדובר בקריאות שוא, שאינן באות בתגובה לפנייה אמיתית מצד משתתף טורדני, אלא מהוות אלמנט לעשיית הרושם. כשם שהפנייה באפיק הפרטי עלולה להיות טורדנית, הריהי עשויה להחמיא למקבלה. למעשה, מספר הפניות הפרטיות מהווה מדד לפרופולריות של המשתתף. אם מסיבה כלשהי הפרטיות מהווה מדד לפרופולריות של פלוני נתונה בדעיכה, הרי שהוא יכול להזיק באמצעות יצירת רושם כאילו משתתפים רבים פונים אליו בפרטי. כמו במקרה הטיפול במטרידים, גם מנהלי הרושם עושים בכריכת המרחבים הפרטי והציבורי כדי להשיג את מבוקשם, תוך מחשבה שאמירה נוסת "צא לי מהירוק" נצפית על ידי משתתפים נוספים.

הן במקרים של הטרדה אמיתית והן במקרים של הטרדה מפוברקת, מכון המבע ("צא לי מהירוק") אל כלל השומעים יותר מאשר ל"בן השיח" המקורי במטרה לקדם עניין המצריך את תשומת ליבה של הקהילה. השימוש במבע מבליט מודעות מצד המשתתפים לתכונות הייחודיות של המדיום, וכיצד האסטרטגיות הנבחרות מביאות לניצולן המקסימלי. הפונקציה השנייה של המבע ("יצירת רושם) הנה תולדה של הראשונה: לאחר שהמשתתפים חוו באמירה שוב ושוב, הם החלו לפברק אותה, לאמץ אותה כאמצעי נוסף לניהול הרושם. אפשר שגם משתתפות שקריאתן באה בתגובה להטרדה אמיתית נהנות מהבנתי סטטוס, אגב געירתן במטרידים. בדומה לריטואל הסגירה והפתחה, למבע שני תפקידים: חברתי - תזמור המסגרת הנורמטיבית הקהילתית, ואישי - חיזוק סטטוס.

מבעים פאטים טורדניים

יש שלמשתתף מסוים אין מה לומר לקבוצה; לעתים מעמדו הלא קבוע סוגר לו ערוצי תקשורת, לא מאפשר לו לזכות בתשומת הלב הרצויה לו. משתתף כזה עשוי לנקוט באסטרטגיות שונות בכדי לזכות בתשומת לב. אחת מהן, היא להציף את הערוץ הכללי במבעים פאטיים, סתמיים ובלתי אינפורמטיביים במטרה לסמן נוכחות, מעין הדגשת הכמות על פני האיכות המילולית באמצעות פריצה למערכת הצ'אט (הממשק אינו מאפשר החדרה מסיבית של מבעים). פעולה זו, המכונה לעתים "הצפה", גודעת את התקשורת בין יתר המשתתפים.

במובן זה, המציף גורם - ולו באופן זמני - להשעיית התקשורת בצ'אט. בדוגמה שלהלן המשתתף הלא קבוע "אוזני המן" שיגר סדרה ארוכה של מבעים סתמיים. בהעדר יכולת או רצון לומר דבר מה, "אוזני המן" שיגר מספרים בסדר עולה, מאה עשרים וארבעה במספר. למרות טרדנותה, התופעה אינה זוכה לתגובה חריפה כמו במקרה האתגר. במרבית המקרים המשתתפים ממתינים בסבלנות עד לעזיבתו

כרטיסים למשחקי כדורגל בחו"ל

www.walla.co.il

התחברו | התנתק | עזרה

אודני_המון : עזר
 אודני_המון : 110
 אודני_המון : 111
 אודני_המון : 112
 אודני_המון : 131
 אודני_המון : 114
 אודני_המון : 115
 אודני_המון : 116
 אודני_המון : 117
 אודני_המון : 118
 אודני_המון : 119
 אודני_המון : 120
 אודני_המון : 121
 אודני_המון : 122
 אודני_המון : 123
 אודני_המון : 124

המשוררת: אני בשלושים, תהנו ממנו
 מקסים: זיגיי: עבר זמנך. אנחנו במאה אחרת....
 מפיק-על: זי?

קורנת

זיגיי
 חדרים
 כניסה
 עזר
 20 פלוס
 20 פלוס
 30 פלוס
 40 פלוס
 מנוגרים
 צור חדר פרטי
 מי בחדר
 זיגיי
 מקסים
 דינה
 קורנת
 פרטיטה
 טוני
 רפי
 חמה
 16
 יוסי
 רחוקה
 זוג-בנחורה
 כפיר-22

נעולת ה"הצפה" מאופיינת בהחזרה מאסיבית של מבעים סתמיים. למרות טורדנותה, הפעולה לא תענה בצורה חריפה כמו במקרה האתגור ואינה מהווה טריגר לתפעלת העוצמה הקבוצתית

ראול_זורו: איגי פופ יא חתיכת אפיפיור בלאי...
 pop: ראול בני כמה הורייך?
 ראול_זורו: אמה בת 50 השנה...
 pop: ראול בת חמישים ומזר...?
 pop: ההאהאהאהאהאה
 ראול_זורו: פופ... לא רוצה לחשוב על זה... אני נגרר לוויזואליות
 pop: ראול תתמודד בני: הבא בתור
 ראול_זורו: מי זה ה-pop הזה?²⁷
 כשם ש-pop ניכס לעצמו את דרך התנהלותו של האפיפיור, כך זכה לתשובות ברוח משועשעת דומה. ניתן היה לצפות, כי בהעדר יציבות בסיסית יחשו הקבועים מאוימים, אך לא כך הדבר. כפי שציינתי קודם לכן, אינטראקציה מעין זו לא רק שאינה מאיימת על הקבוצה, אלא אף מעוררת עניין ותורמת להנאה של הלוקחים בה חלק, קבועים

האפיפיור: תבורכו כולם!!!
 האפיפיור: ברכה המונית על המרפסת... בואו...
 ילדונת: האפיפיור מה המממממממממ?
 ילדונת: ממש לא מעניין אותי אפיפיורי.
 האפיפיור: מה?
 האפיפיור: אני האפיפיור..... god damn it ..
 האפיפיור שונה ל-pop
 pop: כן כולנו נמות בקרוב
 נוגעת במים: שמענו עליך אפיפיור
 pop: מה שמעת? על המרפסת שלי שמעת????
 נוגעת במים: לא פופ, אבל על המרפסת שלי שמעת?
 pop: לא נוגעת, מה קורה שם?
 pop: איגי פופ
 pop: זיגיי פופ

ולא קבועים כאחד.

הרי שהלא קבועים עושים שימוש באותן קונוונציות תיאטרליות, אך מיד מרוקנים אותן מתוכנן באמצעות שימוש מוקצן בהן ובאמצעות היתוליות הכורכת את "אחורי הקלעים" עם "קדמת הבמה". שתי המטאפורות האמורות - תיאטרון מול קרנבל - ממצות את המתח השורר בין פעילותם של הקבועים לזו של הלא קבועים. התיאטרון הגופמניאני מתואר כמתחם ממוסד, שבו השיפת טפח מ"אחורי הקלעים" כמוה כהפרת האיזון החברתי העדין; השחקנים משולים לאנשים המהלכים על קרח דק, נוהרים שלא לפגוע על מנת שלא להיפגע. הקרנבל הבחטיאני, לעומת זאת, מציב הכל בחוית: ההפרזה, ההתבוזות, התקצנה והפיגעה המכוונת ברגשות הן לחם חוקן, הקיצור - מתחם שתכליתו לפרק את שהתיאטרון הגופמניאני בונה.

הישראלי הווירטואלי

אני באינטרנט כבר שנה. מחלקת את התקופה לשניים. עד לפני כחצי שנה נכנסתי בתכיפות גדולה ומתוך הנאה גדולה לחדר 40+. פגשתי אנשים מעניינים ואף נוצרה חברותא יפה עם קשרים אמיתיים ואני בהחלט גאה בהיותי שייכת לחבורה זו. אווירה משפחתית. שיחות על כל נושא שבעולם, תמיכה בעיתות צרה ועזרה למי שנוזק לכך. אז לפתע התהפכה האווירה. על החדר השתלטו כמויות גדולות של סוטים, נוצר, ילדים, ואנשים שכל מטרתם היא להטריד, לפגוע, ולעורר מריבות. החלו להתחזות בכינויים של הקבועים הוותיקים, התחילו הכפשות, מלחמות. בתחילה עוד ניתן היה לפתוח חדר פרטי ולהתכנס שם, החברותא הקבועה, אך לאט לאט, לאור האווירה העכורה, התמעטו אותם קבועים, עד כי לא היה טעם לפתיחת חדר, וכך קרה שגם אני ממעטת בכניסותי לשם. וחבל, כי אהבתי את הציטוט עם חברים ישנים והיכרות עם חדשים.

הדברים נכתבו על ידי משתתפת קבועה באתר הבית של קהילת וואלה צ'אט. לבד ממתן תוקף להבחנה בין משתתפים קבועים למשתתפים בלתי קבועים, לרבות הדגשת המתח בין שני כוחות אלה ("ותיקים" מול "ילדים"), הרי שאנו עדים לתחושת שייכות חזקה, שבוטאה במילים, כגון "הנאה", "תמיכה", "אווירה משפחתית" ואף "גאווה". ולא זו בלבד: כל ארסנל התחושות האמורות מיתרגם כמעט אוטומטית למלה כה מסומנת כ"חברותא", אשר כמו מקפלת בתוכה לכל הפחות גיחות נוסטלגיות. וכאן עולה השאלה: האם מסגור החברותא הווירטואלית באמצעות ביטויים מעין אלה אינו יוצר איוושהי המשכיות ערכית? האם אין הוא מעיד על מימוש ערכים ישנים בתוך מרחב טכנולוגי חדש?

אפשר, כמובן, לשוב ולהרהר בהבחנה שביצע קארי בין תקשורת כריטואל (Ritual) לבין תקשורת תמסורתית (Transmission). בהישענה על הזיקה הלשונית שבין המלה Community לבין המלה Communication, תפישת התקשורת כריטואל אינה מתייחסת לתקשורת כאקט של מתן מידע, אלא לאפשרות ייצוגן של אמונות משותפות, ויותר מכך, כמי שעושה להמשך קיומה של חברה על הערכים שבה. היא מתייחסת לאפשרות שימורה של קהילה או תרבות נתונה על פני זמן. התהליך התקשורתי נתפש כמשא ומתן סמלי, מקום שבו ניתן לבטא אידאליים ואמונות, כריטואל.³⁰ ברור אפוא, כי יש בתקשורת הריטואלית כדי לשוב ולאשר את ערכי ההגמוניה. לבד משימוש במילים מסומנות, כגון "חברותא" המעוררות תחושה

בהסתמך על גופמן מציינים רינטל ופיטס, כי בחירת כינוי היא מקרה מובהק לפעילות דרמטולוגית: "משתמשים יוצרים רושם באמצעות תקשורת ורבליית ובלתי בכדי להצביע על תפקידים מסוימים אותם הם רוצים למלא בסיטואציה חברתית נתונה."²⁸ אם הכינוי מהווה סוג של Face עבור המשתתף, ואם באמצעותו הוא אמור ליצור את הרושם הרצוי מבחינתו, מדוע יבחר בכינוי מעין זה? מדוע יבחר בכינוי אשר לכתחילה ממסגר אותו כמתחזה? במקרים אלה, שאינם נדירים כל עיקר, התאמת הכינוי לתפקיד התיאטרלי אותו מבקש המשתתף לשהק, כמוה כהשיפת המערך הדרמטולוגי. במצבו האידיאלי, מערך זה אמור להיות נסתר מעיני המשתתפים - האחרים. אלא שעצם הבחירה בכינויים, כגון "pop" או "אוזני המן", תוך שימוש ברטוריקה אשר "הולמת" את התפקיד המאומץ, חושפת את תהליך הבניית הזהות בצ'אט, דווקא משום שכינויים אלה הם פארסה אפרורית. יש אפוא, באקט זה, מידה לא מבוטלת של רפלקסיביות, מעין הודאה ב"אשמה" האומרת: כולנו משחקים תפקיד בתיאטרון הגדול הקרוי חברה. בהיותם משועשעים, אין המשתתפים הקבועים מבחינים ביסוד החתרני של פעילות זו, אשר מעמידה גם את זהותם היציבה - למעשה את הזהות באשר היא זהות מקוננת - תחת אור החושף את תהליך הבניית האני. משחק התפקידים התיאטרלי אפוא אפקטיבי יותר כאלמנט מפרק מאשר, למשל, פעולת האתגור. היות שהוא מהול בהומור ואירוניה עצמית, הרי שאין בו כדי לעורר את חמתה של הקבוצה, הגם שיש בו משום חתירה תחת הנורמה המעלה את קרנה של הזהות היציבה, ולמעשה רואה בה תנאי הכרחי לשותפות מלאה בקהילה.

טכניקה נוספת המעידה על רפלקסיביות היא החלפת כינויים אינטנסיבית בכדי לחדד את גזילותה של הזהות הווירטואלית. ממשק הצי'אט מודיע בריש גלי על כל שינוי של כינוי. כאשר משתתף מחליף כינוי תופיע הודעה הצבועה באדום, כגון "ויגי שונה לאבני". זהו מנגנון מבוסס תוכנה המבקש להשיפע על דפוסי השיה בצ'אט. תכליתו: לחשוף משתתפים המחליפים כינויים תדיר; להצמיד חטוורת למשתתפים טורדניים; לייצב זהויות. באורה אירוני, דווקא מנגנון הפועל לייצב זהות מחדד את גזילותה, כאשר משתתפים (המודעים לקיומו של המנגנון) מחליפים את כינויהם שוב ושוב כסוג של פעולה היתולית, וכתלק מהמשחק התיאטרלי המאופין ברפלקסיביות. פלוני משנה את כינויו חליפות כאומר: אני מודע לדרכי הבניית הזהות בצ'אט, אך לא מעוניין לקחת בכך חלק; אני מודע לכללי המשחק התיאטרליים אך מבקש להפר אותם.

כל זאת במקום שבו קיימים חוקים רק בכדי שניתן יהיה להפירם במטרה לרוקנם ממשמעות; המקום שבו הנורמה משמשת רק כאמצעי תפאורה הנדון מבעוד מועד להפרה ודומה במהותו לקרנבל ופחות מכך לתיאטרון: "הקרנבל נאמן לחוקים מסוימים המעניקים לו תבנית, אולם שלא כמו בספורט, אשר חוקיו נוטים להעתיק את החברתי במדויק, הקרנבל הופך חוקים אלה ובונה עולם הפוך. עולם הבנוי על בסיס ההגיון של ההפך (Inside out), אשר מייצר פרודיה של החיים האקסטרה קרנבליים."²⁹ אם הקבועים משחקים את המשחק הדרמטולוגי הקרוי תיאטרון,

משתתף: "אלה שרוצים שטאנץ הכי מפיחדים אותי," העיר אחד הקבועים. היחס האמביוולנטי לשכול מצד משתתפי הצ'אט, שאך נרמן במקרה זה, התחדד במקרה הבא:

הנני מצ'טטת קבועה, זה כשנה וחצי בהדר ארבעים פלוס, בצ'ט המנוהל ע"י הברתכם. בערב יום הויכרון (כיוון שנבצר ממני להיות בטקסים), נכנסתי לצ'ט דקות אחדות לאחר שמונה בערב, לראות אם הצ'ט פתוח לציבור ביום כואב זה, ואם יש כבוד לשכול הלאומי, וכך איכל להתייחד עם הכאב, ועם מי שימצא לנכון לכך, בצ'ט, יום שבו משפחות רבות מתייחדות עם יקיריהן, יום אבל לאומי.

לאחר שנכנסתי לצ'ט ממש וזועתי. חוץ מלעצור את השיחות לדקת דומיה, אחרי בקשת חוזרות ונישנות של כמה מצ'טטים, המשיכו השיחות בכללי כאילו לא קרה כלום. מצ'טטת שניסתה לעורר את תשומת לב המצ'טטים, המצחקים בכללי, ולהזכירם שבזמן שהם מצחקים ומפלטטים בכללי, בצ'ט שלכם, בטלוויזיה אומרים קדיש על הנופלים, היא החלה לכתוב את הקדיש בכללי, אולי זה יעשה משהו לאנשים, אך האופי, בשם ארי-הוא, החליט בשם חברת וואלה שהשכול זה לא דבר שראוי לדבר עליו בצ'ט והעיף את אותה מצ'טטת.

מכתב זה נשלח על ידי אחת המשתתפות הקבועות לאתר הקהילה זמן קצר לאחר יום הויכרון לחללי צה"ל אשתקד. אפשר להתייחס לרטרוריקה הממלכתית, לצירופים הלשוניים, שהשמעתם תדיר באמצעי התקשורת הפורמליים, הפכו אותם לפורמולות לשוניות המייצרות את המציאות התרבותית הישראלית, כגון "התייחדות עם יקירים", "יום אבל לאומי", "שכול לאומי" וכדומה. אבל מעניינים מכך הם ההדים שעורר המכתב באתר הקהילה, אשר העידו כי משתתפי הצ'אט מנסחים ומשכתבים מחדש את גבולות הייצוג של השכול הישראלי. להלן שתי תגובות:

מדהים! אין ספק שזהו התואר היחיד שניתן לקשור למכתבה של... להיכנס לצ'אט בערב יום הויכרון ולמחות על כך שהוא פועל. מה אומר ומה אדבר, קטונתי; אלמלא היה הנושא כה רגיש הייתי פורץ בצחוק רם.

ולסיכום מהותו של הצ'אט היא שכל אחד יכול לומר בו את כל העולה על רוחו, ואני תקווה שהוא יישאר כזה אחרת לא אפקוד אותו עוד. בברכה...

לגבי...

אנחנו, הנמנים עם משפחות השכול, לא ממש צריכים את הסמלים, את העצרות ואת ההטפות שלך כדי לזכור את יום ושעה שעה.

אלא שאם עד כדי כך את כואבת כמשתמע ממכתבך המפורט כל כך - אולי תואילי להסביר מה בדיוק חיפשת בצ'אט של וואלה דקות ספורות לפני הצפירה על פי מכתבך הנ"ל?

מדוע לא בחרת להתייחד עם הנופלים, והלא יחדו לנופלים במערכות ישראל כמה וכמה אחרי התייחדות באינטרנט - במקום לבוא לצ'אט דווקא?

אמנם בשנה שעברה בחרת להתהדר בשמות כדויים כאשר ההנח להחל בשיחות בחדר 40 באותן מילים ממש, וגם או בחרת להכפיש שמית את הנוכחים - אבל את לא בת יחידה בצ'ט ובוודאי שלא ראוי הניסיון שלך לכפות אמות מידה של התנהגות הולמת על איש.

הברירה בדייך - להדיר רגלייך מן הצ'אט בכלל וביום הויכרון בפרט.

כאמור, תגובות אלו הושפות את היחס הדו ערכי של קהילת וואלה צ'אט כלפי הממלכתיות הנהוגה בימי האבל הלאומיים. מחד גיסא, נשמעו קריאות ותרעומות נגד משתתפים אשר הפכו את טקסי יום הויכרון למסכת תיאטרלית הומוריסטית, שלא להזכיר את העובדה שאחד האופים' הגדיל לסלק משתתפת משום שציטטה לצ'אט את

של פרקטיקות "גיבוש" ארצישראליות, נודמן לי להיקלע לסיטואציות, לזרות דפוסים לשוניים ולאפיין משאים ומתנים סמליים, המעידים כי ערכים דומיננטיים בשיח הזרם המרכזי הישראלי שבים ומאושרים בשיח שהתפתח בוואלה צ'אט.

נאצי בצ'אט - משחק תפקידים בלתי לגיטימי

סמוך ליום השואה משחק התפקידים, שתואר בראשית הדברים, לבש גוון שונה. בדומה ליתר ימות השנה, שני "מתחפשים" עיגנו את כינוייהם באירועי השעה, אלא שהפעם היה בכך משום פרובוקציה: האחד כינה עצמו "ניאו נאצי" והאחר "שואה וגבורה". שימוש בשפה העברית על מגוון משלביה, כמו גם היכרותם עם פרשיות היסטוריות הנוגעות לשואה, לא הותירו מקום לספק: מדובר בשני משתתפים ישראלים יהודים. כאילו ביקשו לגעת באחד מעצביה הפתוחים של התברה הישראלית, "ניאו נאצי" ו"שואה וגבורה" החלו בוחנים את גבולות הלגיטימציה של שיח הצ'אט באמצעות התבדחות על השואה: "האם יש כאן לפחות בן אנוש אחד המזדהה עם שמי?"; "מישהו זקוק למידע על הרייך השלישי?"; "אני נאצי". אמירות בגנות יהודים לא נפקדו.

רבות נכתב על השואה כמרכיב דומיננטי בזרות הישראלית, על השואה כמאורע טראומטי מכונן, אשר מקיף כמעט את כל שלוותיה של התברה: חרדים כחילוניים, מזרחיים כאשכנזים, צעירים כמבוגרים.³ יש בדבר כדי להסביר את התגובות שהושמעו מצד יתר משתתפי הצ'אט: "יש גבול נאצי"; "שנה את השם שלך"; "ראית את זה, אלוהים"; "מרגע זה אתה מוחרם בחדר 30"; "אולי תחליף שם למשהו יותר נעים?" ועוד. אחד המשתתפים אף הגדיל לפנות אלי בפרטי והציע לפרוץ למחשבו של "ניאו נאצי" במטרה לחבל בו, כאילו שבחירתו בכינוי זה מספקת היתר לעבור על החוק. המשתתפים יכלו להפעיל על "ניאו נאצי" את אחת האסטרטגיות שלהם, לשים אותו ב"איגנור ליסט", לדבר בו בגוף שלישי, אבל לא עשו כן. תפים מכל נימה משועשעת, הם העירו לו, גערו בו, נהגו בו משל היה משתתף שסרח; משתתף שיש להשיבו למוטב. הצ'אט לבש פנים מעט קודרות באותה שעה. די היה בנוכחות הכינוי "ניאו נאצי" כדי לגרום לאי נחת קולקטיבי בצ'אט.

לא רק כינויים פרובוקטיביים מעלים את חמתם של המשתתפים בימי הויכרון הממלכתיים, אלא גם אמירות, שלידם אינן עולות בקנה אחד עם הציוני הלאומי להתאבל. אחת המשתתפות, שבחרה לדבר על סקס בערב יום הויכרון לחללי צה"ל ("לא יפה שבצפירה חשבתם על דגדגנים", כלשוונה) הוקעה מכל וכל: "יש לי בקשה. אפשר? תירגעו קצת היום; כמה כבוד יש בכך... פש..."; "היום ערב יום הויכרון... סתמי את הפה, הגזמתו"; "כבדי את הנופלים"; "אני עוזבת, אני ממש מתביישת במה שקורה כאן"; "צריך להעיף אותה, לא לאגנר"; "לכי... לפני שיעיפו אותך". ככל שרבו התגובות, שינתה המשתתפת את גוון דיבורה. הלחץ הקבוצתי, בניגוד למקרה "ניאו נאצי", התגלה כאפקטיבי: "טוב, אולי יש משהו בדבריך", אמרה ונסוגה לאיטה. ואולם, חרף הלחץ הקבוצתי לא שררה בצ'אט תמימות דעים באשר לדרך שבה יש לנקוט. יש, ביניהם קבועים, שהביעו סלידה מהניסיון להפעיל את העוצמה הקבוצתית במטרה לצנור

אינטלקטואליות מתויגים בצ'אט כסוג של נפישות חסרת כיסוי, ומשתתפים הנותנים לה פורקן מילולי נקראים לחדול או מוקעים. לעתים מבעים המגנים "פלצנות" ושמעו על רקע מלחמת העלבות. בשיאה של מלחמת העלבות נדרשים המתקוטטים לגייס את כל הרפרטואר הלשוני העומד לרשותם כדי לגונן על עצמם, או בכדי להגחית מהלומה על היריב. כשם שהרפרטואר הלשוני עשוי להיות גס ובוטה, הרי באותה מידה הוא עשוי להיות חד ושנון, מעיד על יכולת אוריינית גבוהה. הללו יואשמו, קרוב לוודאי, ב"פלצנות". במקרים אחרים, דווקא ניסיון מצד משתתפים לשוות לדיבורם גוון מעמיק, אגב שימוש במשלב גבוה, יכול להיות וזו להתרחשותה של מלחמת העלבות, שמקורה בשאט הנפש שמגלים משתתפים אחרים נוכח הניסיון לסמן נוכחות באמצעות משלב גבוה.

"למה אתה פלצני?"; "בעיית גזים"; "זו הסיבה שאני לא מגיעה לפה הרבה בגלל כל מיני נאדים, פלצנים למיניהם"; "משוררת תפסיקי להתייחס לכל הנאדים הנפוחים האלה"; "כמה קל להיגרר לפילוצים האלה"; "חלאס עם השפה האנאלית הזאת" - הן מקצת מהאמירות שהושמעו בשעת התרחשותה של מלחמת העלבות.

חלק מהגיבוים האמורים הושמעו כתגובה לתוכנה ולסגנונה של השיחה שביקשו "מקסים" ו"פרטיטה" (שני משתתפים לא קבועים) לכונן, אשר נסובה סביב קלישאות פרוידיאניות, בתי ספר לקולנוע ולכלכלה במקומות שונים בחו"ל, חשיבותה של השפה העברית וכדומה. ללא ספק ניסו השניים לשוות לעצמם דימוי אינטלקטואלי של יודעי דבר בתחומים שונים, תוך שהם מתעלמים מכך, שנושא שיחתם וסגנונה גרם לניכורם של יתר המשתתפים, שלא גילו בה עניין, וגרוע מכך, חלקם התקשה להשיע את דברו בקונטקסט השיחתי שנוצר.

במקרים אחרים המשתתף המגנה לא יציין מפורשות את המלה "פלצנות" או את אחת מהטיותיה, אך תכלית הגיבו תהא זהה: "הבא שאומר מלה בלועזית! ראשו לשפיץ של השולחן" או "כן יתמעטו ההתחממות בצ'טנו הפסאדו-אינטלקטואלי", ללמדנו כי יומרות אינטלקטואליות או שימוש מוגזם בלעז נתפשים כלא רצויים.

מה מקורה של הפוביה האינטלקטואלית, שמגלים חברי הקבוצה, ובמיוחד הקבועים שבהם? בהתייחס לשפת הצבר, מציין אלמוג, כי היו בה ביטויים מובהקים לאנטי אינטלקטואליות. בדרך ליצירת היהודי החדש זנח דור החלוצים השני (הצברים) את לשון הדימויים התנ"כית, כמו גם את דקויות הלשון וחריפות הביטוי של הלמדנים היהודים. החל בביטויים לשוניים כגון 'תכלס' ו'דוגרי', אשר ביקשו להדגיש לשון ישירה ותכליתית, וכלה בהפיכת אי-האינטלקטואליות גופה לסמל סטטוס, דומה כי דור הצברים דחה על הסף כל סוג של יומרה אינטלקטואלית.³² אין זה המקום להרחיב על האידאולוגיה שעמדה ביסודה של דרישה זו. נזכיר רק שהיא תאמה את צרכיה הקיומיים של החברה הישראלית דאז, בין שמדובר בעבודת אדמה ובין שמדובר בגיוס לצבא, הצורך הקיומי נתן הכשר ליצירת ערך המעלה את קרנם של המעשים על חשבון הדיבורים.

אלא שהצ'אט, כשמו כן הוא, הוא מתחם דיבורים אפרוירי, ולא מתחם של מעשים. הפעלתו מניחה את קיומן של שעות פנאי וכן שאנשים מעוניינים, בין השאר, למלא אותן בדיבורים. ועדיין ניכרת בצ'אט דרישה לפשטנות לשונית, לשפה לא מצועצעת, ב"גובה

הקדיש הטלוויזיוני. מאידך גיסא, כאשר הביקורת לובשת גוון ממלכתי מובהק, אזי היא נתפשת כסוג של מוסרנות צבועה. דומה כי באשר לסוגייה זו אין תמימות דעים גם בקרב הקבועים; כי קיים מתח בין אלה המבקשים להחיל ערכים היצוניים על שיח הצ'אט לבין אלה הרואים בו מתחם אלטרנטיבי שאתוס קהילתי שונה מפעם בו.

כמשתתפת קבועה הרואה עצמה חברה בקהילה, ביקשה כותבת המכתב להוות את יום הזיכרון דרך הצ'אט, תוך שמירה על מתכונתו הממלכתית. כמאורע ממלכתי המזמן תחושת "יחד" היא ביקשה למצוא הדים לחוויית יום הזיכרון בתוך הקהילה הווירטואלית שבה היא חברה; היא ציפתה להמשכיות ממלכתית בין המתרחש באמצעי התקשורת הפורמליים לבין הצ'אט. זה לא קרה. הן בגין האנונימיות והן משום שהוא מרחב אלטרנטיבי בעל מערכת ערכים והגיון חברתיים משלו, מתיחת קו בין המתרחש בצ'אט לאמצעי התקשורת הפורמליים נותרה שנויה במחלוקת. המשתתפים ביקשו אמנם לחדול מפעילות למשך דקות הצפירה, אך אחרים המשיכו ברוטינה הווירטואלית; חלקם אף שמו ללעג, ובמפגיע, אלמנטים מתוך הטקסיות הממלכתית של יום הזיכרון.

גם כאשר ה"יחד" הקהילתי מושפע מה"יחד" הישראלי, או גם כאשר ערכים דומיננטיים בחברה הישראלית משועתקים לתוך הצ'אט, הריהם עוברים עיבוד, נטענים במשמעות חדשה, אשר עולה בקנה אחד עם האידאל החברתי שחברי הקהילה יצרו. מקרים אלה מדגישים את הניעות הגבוהה בין מימושה של הזהות הקהילתית לבין הזהות הקולקטיבית הישראלית; לעתים הזהות לובשת אופי קהילתי מובהק ולעתים היא לובשת אופי ישראלי, בהתאם להתנהלותם הלשונית של משתתפים כאלה או אחרים.

בניה אינטלקטואלית בשיח הצ'אט

כביטוי מטא-קומוניקטיבי, המלה 'פלצנות' (עגה) אוצרת בחובה יסוד מגנה, הוראת סטנדרט המבהירה איך לא ראוי לדבר, הוראתה שלילית כאומרת: "זה לא רציני, זו פלצנות". למרות שהביטוי נתהווה מחוץ לשיח הצ'אט, הריהו נוכס לתוכו ועובד לצרכים הקהילתיים. אינו מבקש להעלותו לדרגת סמל לשוני, או לדרגת "מילת מפתח" בלקסיקון החברתי הישראלי לדורותיו. תחת זאת, אנסה להראות, כי הוא מתפקד כסוג של משאב לשוני המשרת את האידאל הקהילתי של וואלה צ'אט.

בטרם נפנית לנתח את הביטוי, או את הערכים שהוא משקף, ערכתי מבחן מקדים במטרה לבדוק אם קיימת הסכמה לגבי משמעותו, לפחות בחוגים מסוימים. נועצתי אפוא בחברי לחוג. הגדרותיהם נעו על טווח רחב, אך שמרו על איזושהו מנגנון משותף. אחדים הגדירו "פלצנות" כשימוש במשלב לשוני גבוה, או שימוש במשלב גבוה בהקשר לא מתאים (מעין הריגה משלבית); יש שטענו כי הביטוי מתייחס לשימוש מוגזם בלעז; ואילו אחרים הגדירו אותו יומרנות אינטלקטואלית, שאין לה כיסוי. תמימות דעים שררה באשר לפונקציה של דיבור "פלצני", אשר הוגדרה כניסיון מצד דובר מסוים להציג את עצמו כידוע דבר, חכם, רהוט ובעל שפה עשירה.

כשאותה הוראה שלילית מלווה אותן, נשמעות בוואלה צ'אט קריאות אין ספור המגנות "פלצנות" או דיבור "פלצני". גילויי

הקבוצה על עצמה, שמשדר: ככה אנחנו ואנו מצפצפים על כולם. השימוש ההומוריסטי במוטיב הטמבליות שימש גם כמין ביטוי לקונדוסות - להגזמה מכוונת שנועדה לנעוץ סיכה שובבה וחצופה בממסד המרובע. הוא היה גם מעין מסווה 'גלוי' לתחכום של הצבר הממולח. הפשטות האיכרית המודגשת נועדה כמו לרמוז על השנינות החבויה מתחת למעטה המחוספס של הצבר ולהתל במי ש'קונה את ההצגה המבויתת מלכתחילה'. (אלמוג, שם).

קרוב לוודאי שאין זה יותר מאשר מקריות אירונית שאחד המשתתפים הקבועים כינה עצמו "שוטה הכפר", אך כינוי זה מרמז במידת מה על "הפשטות האיכרית" שאלמוג דן בה. לעתים האירוניה העצמית, כמו גם התחכום במסווה של עילגות, דוחף את משתתפי הצ'אט ליצירתיות, אשר גמולה בצדה. אחד המשתתפים למשל כינה עצמו "ערוטוט" (אחת מהוורסיות של ערס), אלא שהוא שכלל את הכינוי בכותבו "ערס_what_?". כינוי זה הושף את האמביוולנטיות החבויה בהתנהלות האנטי אינטלקטואלית של משתתפי הצ'אט: מחד גיסא, דרישה לפשטות תוך שמירה על אירוניה עצמית; מאידך גיסא, יש בכינוי כדי להעיד על מחשבה רבה ותחכום מצד יוצרו.

הדרישה לאנטי פתוס יונקת ממקומות שונים. היא אינה תולדה של הצרכים הקהילתיים בלבד (מעגל הזהות הפנימי), אלא מבטאת ערכים שהתהוו בצמתים שונים של התרבות הישראלית. היא משקפת את היחס האמביוולנטי³⁵ של החברה הישראלית כלפי דיבורים, ובכך מעידה על משקעים של הרוח הצברית בחברה הישראלית העכשווית. הללו מוצאים את דרכם גם לתוך שיח הצ'אט המקומי, הגם שהוא מהווה מתחם דיבורים מובהק, ובכך משרתים את צורכי הזהות הישראלית במובנה הרחב (מעגל הזהות החיצוני). לצד זאת, יש בגורמה התובעת אנטי פתוס כדי לשרת את הסולידריות הקהילתית. כאשר שני כוחות אלה פועלים את פעולתם, הולכת וגוברת הדרישה מצד הקבועים להימנע מגילויים של שפה גבוהה הזוכה על פי רוב לשם הגנאי "פלצנות". ביטוי זה מהווה לפיכך סוג של משאב לשוני, שעושה לשמירת הסולידריות הקהילתית מזה ומשעתק ערכים הגמוניים מזה.

האם התרבות דומיננטית מהמדיום?

כבכל קהילה וירטואלית התפתחו בוואלה צ'אט פרקטיקות סימון לשוניות, אסטרטגיות לשוניות ומשאבים לשוניים העושים לחיזוק הסולידריות החברתית ולהגנתה. בה בשעה, מאפשרים כל אלה למשתתפים מרחב תמרון וביטוי אישיים. בפולמוס שהתגלע בין אלה המניחים את קיומן של קהילות וירטואליות לבין אלה הרואים במושג סתירה פנימית, יש בממצא זה כדי לחזק את טיעונם של הראשונים: גוף חברתי, המצליח לשמור על מרקם קהילתי, שבטי, ובה בשעה להעניק לחבריו מרחבי תמרון ומימוש עצמי גבוהים, ראוי לכינוי קהילה.

אבל לא כל המשתתפים בוואלה צ'אט נמנים עם הקהילה. לעתים מתוך בחירה ולעתים כשלב ביניים בדרך לחברות בקהילה, קיימת בצ'אט קטגוריה גדולה למדי של משתתפים לא קבועים. אחדים מהם מהווים אופוזיציה תרבותית לערכי הקהילה. אופי התנהלותם שונה ומאופיין לא אחת באגרסיביות ובטורדנות, מינית או אחרת. בעוד הלא קבועים עשויים שעטנו זהויות, הרי בקרב הקבועים מכוונת הזהות,

העיניים". נראה כי לשון הפתוס נתפשת כסוג של פטרנליזם, כאלמנט שיש בו כדי לפלח את קבוצת השווים, ולמעשה לפגום במרקם הסולידריות של חברי הקהילה, משום שדיבור במשלב גבוה או ניסיונות לכוון שיחה אינטלקטואלית מותירים חלק מהמשתתפים מחוץ למעגל הדוברים. אין תימה אפוא, כי חלק הארי של גילויי ההתנגדות מקורו במשתתפים הקבועים, שחוששים כי יצירת חלוקה מעמדית על בסיס לשוני תשמש כמאיץ לערעור הסולידריות הקהילתית. ואכן, לעתים יש בדברי הקבועים להעיד על ניסיונותיהם למנוע חלוקה מעמדית על בסיס לשוני. כך, למשל, בעיצומה של "מלחמת ההעלבות" התריסה אחת הקבועות כנגד משתתפת אחרת דבר מה המבטא שאיפה זו: "את פשוט מאוד לא בטוחה בעצמך ונזקקת לגבוהה גבוהה הזאת כדי להוכיח משהו" או "זה שמגמדים אחרים לא יעשה אותך יותר גבוהה". נשוב לחלוקה שבין הקבועים ללא קבועים. הקבועים מהווים את הבסיס ליצירת הקהילה. הם אמנם זקוקים ללא קבועים לשם השלמת בניית זהותם; ככל קבוצה חברתית הם זקוקים ל"אחר" בכדי לתת מובן לזהותם, אך הם מתפקדים כקהילה גם מתוקף מערכת ערכים פנימית בעלת הדגשים קולקטיביים מובהקים, כגון שיוויוניות, שיתוף פעולה וכבוד הדדי המוצא את ביטויו, למשל, בגורמה לפיה לא ראוי להיבנות על גבו של משתתף אחר. לעומת זאת, בהעדר מחויבות לקהילה, התנהלותם של הלא קבועים מאופיינת באמצעות הדגשים אינדיווידואליסטים, אשר מקיימים מתח תמידי עם הערכים הקולקטיביים של הקבועים.

אם כן, בדומה לגורמות אחרות שהתפתחו במסגרת וואלה צ'אט, אף הפוביה האינטלקטואלית פונקציונלית לסולידריות הקהילתית. עם זאת, אין בגורמה לשונית זו כדי להעיד על האופי הבלתי אינטלקטואלי של הקהילה, לא כל שכן של חבריה. נהפוך הוא. המדובר בקבוצת אנשים שיכולתם האוריינית, כמו גם נושאי השיחות שהם מפתחים, אינם מסגירים בורות כל עיקר. גורמה לשונית זו משמשת כמשאב תקשורתי העושה להחלשת נוכחותם של המשתתפים הבלתי קבועים במטרה לשמור על גבולותיה של הקהילה, וכן היא משמשת כאמצעי לסמן סטטוס. היא בעצם קובעת למי מותר לדבר "גבוהה גבוהה" ולמי לא. זכור לי מקרה שבו אחת הקבועות הטעימה: "גם פלצנות מותר" ו"שיחה ברמה גבוהה מעולם לא הויקה לאיש, אבל מה שאת עושה זה כבר רשעות", ללמדנו כי גילויי אנטי-אינטלקטואליות הם לא בבחינת חוק; תלוי מי משמיע אותם. כאשר המשתתפים הקבועים מעונינים בכך, הם מקיימים שיתות אינטלקטואליות ואינם נמנעים משימוש במשלב לשוני גבוה. למעשה, אחת הדרכים לקנות מעמד בוואלה צ'אט היא באמצעות שנינות לשונית, או באמצעות כינויים המעידים על תחכום מצד יוצריהם.

לעתים לובשת הדרישה לדיבור ב"גובה העיניים" צורות מתוחכמות יותר. לדוגמה, כאשר משתתפים מסוימים מאמצים כינויים המקפלים בתוכם ביקורת כנגד גילויים של פתוס אינטלקטואלי, כגון "שוטה הכפר" או "סתומה בלחץ". מובן שאין בכינויים אלה כדי להעיד על יכולת אינטלקטואלית נמוכה. נהפוך הוא, הם נועדו להתפרש כהיפך הגמור ממה שהם מבטאים ברמת הפשט, בדומה לחזות האנטי-אינטלקטואלית של הצבר: "במקרה זה, חוסר ההשכלה מובלט ונהפך לסמל סטטוס. אחת הדרכים שבהן נעשה הדבר היא הלעג העצמי של

S. Hall, (1996), "Introduction: Who Needs 'Identity'?" in: S. Hall, & Paul du Gay (eds), *Questions of Cultural Identity*. Sage. pp. 1-17.

4. למשל, מחקרה של בלום-קולקה בנושא שיח ארוחות הערב, או מחקרה של כתריאל על הרטוריקה הממסדית בתוכניות רדיו לילדים:
ש. בלום-קולקה (1999), "היום הצלתי אבטיח", *פנים*, מס' 7, עמ' 55-63.
כתריאל, פרק 4, עמ' 87-115.

5. D. Z. Hymes (1967), "Models of the Interaction by Language and Social Setting", *Journal of Social Issues*, 23.

6. א. גופמן, (1989), *הצגת האני בחיי היומיום*. תל-אביב, עמ' 25. להלן: גופמן.

7. N. Watson, (1997), "Why we Argue About Virtual Community: A Case Study of the Phish.Net Fan Community," in: S. Jones, (ed.) *Virtual Culture – Identity & Communication in Cybersociety*, London: Sage, pp. 106.

א7. בהתבססה על העבודה האנתרופולוגית של ריי אילדנברג, ערכת שרי טרקל השואה בין תפקידו של בית הקפה לבין תפקידו ה- (Multi-user Dungeon) עבור הקהילה הוירטואלית ראה: S. Turkle (1996), "Virtuality and Its Discontents; Searching for Community in Cyberspace," *The American Prospect*, 21, pp. 50-57

8. על השיבתו של הכינוי כאלמנט מרכזי בזהותם של משתמשי הצ'אט ניתן ללמוד ממחקרה של חיה בכר-ישראל:

H. Bechar-Israeli, *From <Bonehead> to <LoNehEAd>: Nicknames, Play and Identity on Internet Relay Chat*. in: <http://www.ascusc.org/jcmc/vol1/issue2/bechar.html>

9. גופמן, עמ' 30.

10. מדובר באוריינות המתאפיינת בשימוש במערכת סימנים מוסכמת שמעבר לשפה הרשמית, ואינה נסמכת על האלפבית בלבד, אלא גם על התוספות האיקוניות של המקלדת. לא מדובר רק ביכולת למצוא את כל סימני המקלדת ולהפכם למערכת סימנים משמעות, אלא ביכולת של המשתתפים לכוון את היבטיה הלשוניים מסורתיים עם היבטיה הוירטואליים. יכולת זו לקיים תקשורת בשני ערוצים נבדלים - לשוני ורוחני לשוני - המתאחדים לערוץ אחד, למעשה היכולת לשלב את סימני המקלדת בקונטקסט המתאים, היא "אוריינות המקלדת".

11. ר. יקובסון (1986), *סמיולטיקה, בלשנות, פואטיקה - מבחר מאמרים*, א. אבן-זהר, ג. טורי (עורכים), תל אביב.

12. E.S. Rintel, & J. Pittam, (1997), "Strangers in a Strange Land: Interaction Management in Internet Relay Chat," *Human Communication Research*, Vol. 23, No. 4, pp. 507-508.

13. C. Stivale, (1997). "Spam - Heteroglossia and Harassment in Cyberspace," in: D. Porter (ed.), *Internet Culture*, New York & London: Routledge. pp. 133-144.

14. W. Millard, (1997). "I Flamed Freud - A Case Study in Teletextual Incendiarity," in: D. Porter (ed.), *Internet Culture*. New York & London: Routledge. pp.145-146.

15. Internet Relay Chat

16. S. Blum-Kulka, & E. Weizman (1988), "The Inevitability of Misunderstandings: Discourse Ambiguities," *Text*, 8, pp. 232.

17. כתריאל, עמ' 71.

18. גופמן, עמ' 73-79.

19. כתריאל, עמ' 79.

20. W. Millard (1997), "I Flamed Freud - A case Study in Teletextual Incendiarity," in: D. Porter, (ed.), *Internet Culture*. New York & London: Routledge. pp.145-146.

21. C. Stivale, (1997), "Spam - Heteroglossia and Harassment in Cyberspace," in: D. Porter (ed.), *Internet Culture*, New York & London: Routledge. pp. 141.

בין השאר, מתוקף העמדת האני כנגד ארכיטיפ מדומיין - משתתף לא קבוע הנושא תכונות מדומיינות או קיימות. כשם שהלא קבועים מסייעים לקבועים להגדיר את זהותם, הריהם נתפשים כאיום על הקהילה, על היכולת להפיק הנאה מן הצ'אט ולעתים אף כאיום על הסולידריות. במקרים רבים האסטרטגיות הלשוניות מחלישות את קבוצת הלא קבועים, ובכך לא די שפוטנציאל הפגיעה שלהם פוחת, אלא שהאופי הקולקטיבי של התגובה מחיש את התלכדותה המחודשת של הקהילה נוכח איום חיצוני. עם זאת, במקרים מסוימים קבוצת הקבועים עומדת חסרת אונים אל מול האופוזיציה של הבלתי קבועים. כאשר משתתף לא קבוע אינו חש איום כלשהו על ה-Face שלו, יש באתגורו או בטורדנותו כדי להזיק לקבוצה. הימצאותן של שתי קטגוריות חברתיות נבדלות אלו יוצרת מתח תמידי בין הנורמטיבי ללא נורמטיבי; נורמות קיימות, אך מופרות תדיר בתהליך מעגלי של הרכבה ופירוק, הצבת גבולות והצייתם.

בהעדר איום מוחשי על ה-Face שלהם, אחדים מהלא קבועים אינם מסתפקים בהתירה תחת האתוס הקהילתי, אלא מסמנים כמטרה את האתוס הישראלי. בעוד הקבועים מקפידים להגן על האתוס הקהילתי, הרי שיחם למיגון האתוס הישראלי נותר אמביוולנטי. מקורה של אמביוולנטיות זו בהפיפה החלקית בין שתי מסגרות זהות: התוך קהילתי והישראלית.

דפוסים לשוניים מסוימים מעידים על משקעים ישראלים מובהקים בתוך שיח הצ'אט, כגון דגש על "יהוד" קהילתי, דרישה להימנעות מפתוס אינטלקטואלי המזכיר במידת מה דפוסים תרבותיים צבריים, וכמובן הטיפול בסוגיית השכול הישראלי במתחם הצ'אט. עם זאת, נראה כי דפוסים אלה, שמקורם במעגל הזהות החוץ קהילתי, עוברים עיבוד על ידי חברי הקהילה, ומתאמים לרוח הקהילתית.

למרות יציבותה היחסית, גם זהות הקבועים מאופיינת בניעות גבוהה בין היות ישראלי לבין היות חבר בקהילה הוירטואלית וואלה צ'אט; ברגע אחד במצבצבת זהותם הישראלית ובמשנהו משתלמת עליהם זהותם הוירטואלית. ניסיוני לצייר את שתי הזהויות האמורות כאינטגרליות זו לזו לא צלח לחלוטין. כמות ההוכחה הנדרשת לכך גדולה מזה שהובאה במסגרת מחקר צנוע זה. עם זאת, המגמה שנסתמנה כאן, לפיה יש לתרבות תפקיד מרכזי ביצירת שיח הצ'אט, פותחת צוהר לחשיבה אודות המשקל שיש לה ביחס למאפייני המדיום. הצטברותם של ממצאים נוספים בתחום תאפשר לקבוע מי מבין השניים - התרבות או המדיום - דומיננטיים יותר בתהליך הבניית השיח בצ'אט ובתהליך כינון הזהות בו.

***

1. ת. כתריאל (1999), *מילות מפתח: דפוסי תרבות ותקשורת בישראל*, תל אביב. להלן: כתריאל.

2. Computer Mediated Communication

3. תן סעיד ותן הול הראו, כי סובייקטים חברתיים מכוונים באמצעות כוח חברתי חיצוני הכופה עליהם את ההידחקות הנגטיביות של זהותו שלו. ראו:
A. Said, (1979), "Imaginative Geography and its Representation: Orientalizing the Orient," in: *Orientalism*. New York: Vintage Books. pp. 49-73.

- Cyberspace," in: D. Porter (ed.), *Internet Culture*. New York & London: Routledge. pp. 141.
27. בדוגמה המובאת סינתי מבעים נוספים שהופיעו בצ'אט, כך שציטטתי רק את השיחה שהתפתחה בין הדמויות הרלבנטיות.
28. E.S. Rintel, & J. Pittam (1997), "Strangers in a Strange Land: Interaction Management in Internet Relay Chat," *Human Communication Research*, Vol. 23, No. 4, pp. 513.
29. J. Fiske (1989), "Offensive Bodies and Carnival Pleasures", in: *Understanding Popular Culture*, Chap. 4, London: Routledge. pp. 69-102.
30. I.W. Carey (1989), *Communication as Culture*, Boston: Unwin Hyman. pp. 13-23.
31. ראו: י. אורון (1993), *זהות יהודית-ישראלית*. תל אביב.
- י. זרובבל (1994), "מות הויכרון וויכרון המוות: מצדה והשוואה כמטאפורות היסטוריות", *אלפיים*, 10, עמ' 42-67; ת. שגב (1991), *המיליון השביעי*, ירושלים.
32. ע. אלמוג (1997), *הצבר - דיוקן*, תל אביב, עמ' 216-241.
33. כתריאל, עמ' 171-190.
22. Multi User Dungeon או בקיצור MUD הוא אזור באינטרנט שבו מתקיימות קהילות וירטואליות, המבוססת על חוקים או מבנה חברתי המוסכם על חבריה. במרבית המקרים ה-MUD מעוגן באישהו סיפור פנטזיה.
23. J. Dibbel, (1993), *A Rape in Cyberspace*, in: <http://www.levity.com/julian/bungle.html>
24. "מסגרתית" מלשון מסגרת במונח הגופמניאני. גופמן דן, בין השאר, באופן שבו ההקשר מבנה את תפישותינו אודות העולם החברתי. ההקשרים "ממסגרים" (Framed) את הסיטואציות החברתיות בהן אנו נתונים, ואף נוטעים בהן משמעות שהיא קריטית להתנהגות המורשה במסגרתה. לדידו של גופמן, אנו יכולים להבחין לא רק במסגרות גופן, אלא גם בהשתנות שלהן. אלא שישנם מצבים ייחודיים בהם פלוני ממסגר סיטואציה באופן אחד בשעה שכן שיחו ממסגר אותה באופן אחר. מקרים אלה מהווים מקור לבלבול ולמבוכה, ואף לקצרים תקשורתיים.
ראו:
- P. Manning, (1992), *Erving Goffman and Modern Sociology*. Cambridge: Polity Press. pp. 1-28.
25. ד. פויר (2000), "פורנוגרפיה זה עניין של טכנולוגיה", *פנים*, 12, עמ' 39.
26. C. Stivale (1997), "Spam - Heteroglossia and Harassment in